# جمع‌آوری و بررسی مصارف سنّتی منتخبی از گیاهان شهر جندق

نصرا...قاسمی دهکردی[الف*]، مصطفی نوروزی[ب]، علی صفایی عزیز[الف]

[الف] گروه فارماکوگنوزی، دانشکده‌ی داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

[ب] مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان، اصفهان

## چکیده

کاربرد طب سنّتی و داروهای گیاهی توجه بسیاری از صاحب نظران دنیا را به خود جلب نموده است. مصرف داروهای گیاهی به منظور مراقبت‌های بهداشتی اوّلیه نه تنها در کشورهای در حال توسعه بلکه در کشورهایی که کاربرد داروهای شیمیایی در آن‌ها رایج می‌باشد، افزایش یافته است.

امروزه طب سنّتي و اتنوبوتاني دو مقوله‌ی مورد توجه در بسياري از کشورها مي‌باشند. مطالعات اتنوبوتاني منجر به مستند شدن تعداد محدودي از گياهان مفيد به طور عمده، گياهان دارويي، سمي يا مورد استفاده در غذا مي‌گردد. در اين مطالعات، هدف اين است که روش‌هاي تهيه‌ی فرآورده هايي که توسط مردم استفاده مي‌شوند، بهبود پيدا کند؛ لکن لازمه‌ی اين کار آن است که اطلاعاتي در مورد ترکيبات فعّال اين گياهان، نقش اين ترکيبات در آثار بيولوژيک گياه (براي مثال آثار آنتاگونيستي يا سينرژيستي) و آثار سّمي گياه يا ترکيبات فعّال آن موجود باشد.

کشور ما به علّت وجود پستي بلندي هاي متفاوت در نقاط گوناگون کشور، اکوسيستم هاي مختلف و پوشش‌های گياهي متفاوتی را در خود پرورش داده است. با توجه به نياز روز افزون دنياي امروز به داروهاي جديد گياهي و با توجه به صنعتي شدن اين بخش، به نظر می‌رسد شناسایی و برنامه‌ریزی جهت استفاده بهينه از منابع گياهي کشورمان امری ضروری باشد. در این تحقیق جمع‌آوری و شناسایی گیاهان برخی از مناطق شهر جندق مورد بررسی قرار گرفته است. در این راستا طی سال‌های ۸۸ و ۸۹ گیاهان مختلف موجود در این منطقه جمع‌آوری گردید و تمامی آن‌ها مورد شناسایی سیستماتیک قرار گرفت. همچنین مصارف سنّتی و محلی گیاهان جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی مورد پرسش قرار گرفت. نتایج این تحقیق نشان داد که اغلب گیاهان منطقه، دارویی و با ارزش می‌باشند.

**واژگان کلیدی:** جمع‌آوری، مصارف سنّتی، جندق، گیاهان دارویی.

تاریخ دریافت: آبان ۹۰
تاریخ پذیرش:

**مقدمه:**

**اهمیّت و سابقه‌ی گیاهان دارویی:**

طب سنّتی ایران میراث گران‌بهایی از پزشکی قدیم ایران است که به صورت جزوه‌ها، رساله‌ها، کتاب‌ها و دایرة‌المعارف‌هایی تدوین گشته است و حاوی یک سلسله اصول علمی و عملی پزشکی می‌باشد که طی قرون و اعصار، مدار تشخیص و درمان بیماری‌ها در کشور ما و بسیاری از کشورهای جهان بر مبنای آن بوده است (۱).

در طب سنّتی ایران، علم طب به دو شاخه‌ی نظری و عملی تقسیم می‌شود. در طب نظری، طبیب با مواردی از جمله مزاج‌ها، خلط‌ها، نیروهای بدن، بیماری‌ها و عوارض آن‌ها آشنا می‌شود. در طب عملی

* فرد مسوول مکاتبات: ghassemi@pharm.mui.ac.ir



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

چگونگی به کار بستن دستورالعمل‌ها و اطلاعات طبی آموخته می‌شود که این مورد خود دو حوزه را شامل می‌شود و دو هدف را دنبال می‌نماید:

۱- "دستور حفظ الصحة"، یعنی این که چگونه بدن را در حالت سلامت نگاه داریم و اجازه ندهیم خللی در سلامت و تندرستی فرد ایجاد شود.

۲- "دستورچاره سازی"، یعنی درمان و علاج بیماری‌ها (۲).

طب سنّتی ایران، رابطه‌ای مستقیم با نحوه‌ی تغذیه‌ی ایرانیان داشته و با استفاده از تجربه‌ی حاصل از دوران های طولانی و با وجود امکانات کشاورزی این آب و خاک و شرایط اقلیمی آن، برنامه‌ای از نحوه‌ی تغذیه‌ی ایرانیان به وجود آورده است و با دستوراتی که از اسلام در رابطه با غذا گرفته شده، آمیخته شده است و همین‌طور در امر نظافت و پاره‌ای از آداب زندگی اثر مستقیم بهداشتی و پزشکی دارد. کتب دینی در زمینه‌ی طب سنّتی دارای سهمی مؤثر و اساسی می‌باشند، در کتبی مانند "طب النّبی" و "طب الائمه" در ایران باستان پیوندی میان دستورهای بهداشتی و پزشکی با تعالیم دینی وجود داشته است (۳).

تمام فرهنگ‌ها تاریخچه‌ای طولانی از طب سنّتی که شامل استفاده‌ی از گیاهان است را دارند. حتّی در زمان های قدیم نیز ملل مختلف به صورت علمی اطلاعاتی مربوط به گیاهان را جمع‌آوری و فارماکوپه‌ی گیاهی تدوین می‌نمودند. در حقیقت تا قرن بیستم بیشتر فارماکوپه‌های علمی پزشکی از همین فرهنگ‌های گیاهی ملل مختلف استخراج شده بود (۴).

موضوع مورد بحث دیگر در این زمینه، مقوله‌ي اتنوبوتاني (Ethnobotany) و اتنوفارماکولوژي (Ethnopharmacology) است که زمینه‌هاي جالبي براي تحقیق در رابطه با دانش تجربي مردم بومي و پیوند آن‌ها با داروهايي مورد استفاده، آثار درماني و یا آثار سمي قابل توجه این درمان‌ها فراهم مي‌آورند. اتنوبوتاني مطالعه‌ی ارتباط بین انسان و گیاهان با همه‌ی پیچیدگي‌هاي آن بر اساس مشاهدات جزئي و مطالعه‌ی استفاده اجتماعي یك گیاه است و همه‌ی جنبه هاي اعتقادي و فرهنگي مصرف گیاه را در بردارد.

علم اتنوفارماکولوژي سابقه‌ی کمي در زمینه هاي تحقیقاتي مربوطه دارد. اصطلاح اتنوفارماکولوژي در سال ۱۹۶۷ در عنوان کتاب Hallucinogens مطرح شد. اتنوفارماکولوژي، در این جا به مفهوم جستجوي علمي و جامعه‌نگر مواد بیولوژیکي فعّال مي‌باشد که بصورت سنّتي توسط انسان استفاده مي‌شود.

نقش اتنوبوتانیست‌ها در تحقیقات داروهاي جدید، تا نیمه‌ی دوم قرن بیستم که عوامل دیگري بیشتر مورد توجه قرار گرفتند، بسیار مهم بود. اخیراً نیز مطالعه‌ی اتنوبوتاني گیاهان، اهمیّت زیادي در جامعه‌ی علمي پیدا نموده است. استفاده‌ی غربي‌ها از این اطلاعات با پوشیدگي بیشتري همراه بوده است و این حفظ و رعایت خود باعث ایجاد رقابت شده است و حقوق ملي و بومي این منابع توسط محققین آکادمیك و صنعتي بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. همزمان نیاز به انجام تحقیقات درباره‌ی گیاهاني که در طب محلي و بومي مورد استفاده قرار مي‌گیرند بیش از پیش رو به افزایش است. دست‌یابي عمومي به نتایج محققین براي گسترش و به روز نمودن داروهاي سنّتي و بومي ودیگر سیستم هاي داروسازي لازم و ضروري است (۴،۵).

برخی نظام‌های طبی سنّتی از قبیل طب چینی، طب آیورودایی (طب مقدس هند) و نیز طب کامپو هنوز هم کاملاً معتبر می‌باشند. در پاره‌ای دیگر از نظام‌های طب سنّتی، فرمولاسیون داروها به شدّت توسط کاهنان و در مانگران محلّی مخفی نگاه داشته شده و تنها به برخی از شاگردان خاص آموخته



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

می‌شود (۵).

استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است چون امراض با پیدایش بشر متولد شده‌اند و اسناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربیات و اطلاعات ارزشمند گیاه درمانی می‌باشد (۶).

گیاه درمانی (Phytotherapy) شامل درمان بیماری های مختلف جسمی و روحی بوسیله‌ی گیاهان می‌باشد. طب گیاهی، قدیمی‌ترین شکل درمان است که از سوی بشر شناخته شده است و از دیرباز مورد استفاده بوده است. استفاده از این روش درمانی در تمامی تمدّن ها سابقه دارد و یک جزء مهم در پیشرفت علم پزشکی رایج به شمار می‌رود.

در کشورهای غربی، فیتوتراپی از اوایل قرون وسطی شروع به پیشرفت نمود و اگر چه این پیشرفت در آغاز چندان محسوس نبود ولی بعداً اهمیت پیدا کرد. بطوری که با پیدایش مکتب سالران (salerne)، که از مدارس طب مشهور آن زمان بود، نه تنها مصرف عده‌ای از گیاهان بومی بلکه بعضی از گیاهان مورد استفاده‌ی اطبای شهیر ایران و عرب و نحوه‌ی استفاده از آن‌ها نیز توسط عده‌ای از محققین در طبابت به کشورهای غربی وارد شد (۹-۷).

امروزه به رغم فراوانی داروهای شیمیایی، استفاده از گیاهان دارویی در حال افزایش است و تولید و تجارت این گیاهان رقم قابل ملاحظه‌ای را به خود اختصاص داده است. در حالی که مصرف طولانی مدّت و در بعضی موارد مصرف مقطعی داروهای شیمیایی می‌توانند عوارض جانبی برجا گذارد که بعضاً از خود بیماری نیز خطرناک‌تر هستند.

از مهم‌ترین عوامل رویکرد مجدد به گیاهان دارویی، بروز عوارض جانبی از مصرف داروهای صنعتی است. حادثه "تالیدومید" در اروپا نمونه‌اي تکان‌دهنده از بروز این اثرات سوء است (۳).

مردم امریکا در سال حدود ۳ میلیارد دلار جهت دریافت آن دسته از داروهایی می‌پردازند که مواد مؤثره‌ی آن‌ها منشاء طبیعی و گیاهی دارد. همچنین از ۱/۵۳۲ میلیارد نسخه‌ای که توسط پزشکان آمریکایی نوشته شده است بیش از ۲۵/۲ درصد مواد مؤثره‌ی داروهای تجویز شده منشاء گیاهی، ۱۳/۳ درصد منشاء بیولوژیک و ۲/۷ درصد آن منشاء حیوانی داشته است (۹).

یکی از میراث‌های کهن و پرارج سرزمین ما، تجربه‌های ارزشمند مردمی است که در طول هزاران سال برای دور داشتن بیماری‌ها و نگهداری تندرستی خود کسب کرده‌اند و هر نسل چیزی به فرآورده های نسل پیش افزوده است. بدین ترتیب در هر شهر و دیاری گنجینه‌های بزرگ از تجربه‌های پزشکی در دل ساخوردگان سرزمین ما نهفته است. گردآوری این دانستنی‌ها که حاصل تجربه میلیون ها مردمی است که سینه به سینه حفظ شده از ضروریات است (۷).

در ایران با توجه به شرایط اقلیمی و تنوع آب و هوایی زمینه‌ی رشد بسیاری از گونه های گیاهی در نقاط مختلف زیستی میسر گشته است. این تنوع در کمتر کشوری در دنیا دیده می‌شود. با توجه به حجم زیاد گیاهان از نظر کمی و کیفی و گسترش جغرافیایی، هیچ شخص یا گروهی به تنهایی نمی‌تواند همه‌ی گیاهان کشور را شناسایی، جمع‌آوری و مورد مطالعه قرار دهد. اما کار مداوم گیاه شناسان و داروسازان در مناطق جغرافیایی کوچکتر، می‌تواند شناخت شایسته‌ای از این گنجینه‌ی بزرگ را برای ما و آیندگان فراهم نماید (۱۰).

مناطق کويري بدليل وجود خاك شور داراي پوشش گياهي منحصر به فردي مي‌باشند. گياهاني كه در اين مناطق رشد مي‌كنند، گياهاني شور پسند هستند كه علاوه بر جلوگيري از فرسايش خاك، نمادي از استقامت در گرماي كوير هستند. با توجه به استقبال روز افزون دنياي امروز از داروهاي گياهي و



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

پزشكي سنّتي و زمينه‌ی بسيار مساعد جهت رشد و رويش انواع گياهان دارويي در ايران، ضروري است در جهت شناسايي منابع و ذخاير خدادي گياهان دارويي اين منطقه گام كوچكي برداشته شود.

## معرفی شهر جندق:

جندق شهري كوچك در حاشيه‌ی جنوبي كوير مركزي ايران و در شمال شرقي شهر اصفهان مي‌باشد كه از نظر تقسيمات كشوري، بخشي از خور و بيابانك از شهرستان نائين مي‌باشد. شهر جندق از مركز بخش ۱۰۵ كيلومتر و از مركز شهرستان ۲۳۰ كيلومتر و تا مركز استان ۳۷۰ كيلومتر فاصله دارد. جندق از شمال به كوير بزرگ، از غرب به كوير ريگ جن و سلسله كوه هاي جندق، از جنوب به بيابان هاي اطراف خور و از شرق به حاشيه جنوبي دشت كوير محدود مي‌شود و اين امر سبب شده است تا گونه هاي مختلف دارويي در محدوده‌ی اين منطقه به وفور يافت گردد (۱۱).

طبق آخرين سرشماري اين شهر داراي نزديك به پنج هزار نفر جمعيت و حدود ۱۳۰۰ خانوار و داراي مردمي خونگرم، مهمان نواز و زحمتكش مي‌باشد. قدمت شهر جندق بر اساس آثار باقيمانده از ادوار گذشته نزديك به ۲۰۰۰ سال مي‌باشد. اين شهر در حاشيه‌ی مسير جاده‌ی معروف و تاريخي ابريشم قرار دارد و همانطور كه از نامش بر مي‌آيد (جندق ادغام شده‌ی جنب دق يعني حاشيه‌ی كوير و زمين صاف) به عنوان بندرگاه كوير و محل استراحت كاروان هاي عبوري بوده است.

محصولات كشاورزي جندق به لحاظ وجود خاك خوب از مرغوبيت خاصي برخوردار است ولي متأسفانه به علّت آب كم مقدار آن زياد نيست كه از معروف‌ترين آن ها مي‌توان از سير، زعفران، نعناخشك، انار و ... نام برد.

در اين تحقيق سعي شده است كه برخي از مصارف محلّي و عاميانه‌ی گياهان دارويي شهر جندق مورد بررسي قرار گيرد. ابتدا گياهان برخي از اين مناطق جمع‌آوری و شناسايي گرديد و سپس مصارف محلی برخي از آن ها مورد بررسي قرار گرفت.

## روش‌ها:

### روش جمع‌آوری گياهان

جمع‌آوری گياهان شهر جندق در طی سال های ۸۸ و ۸۹ از مناطق كويری و كوه های اطراف جندق انجام گرفت و در اين راستا سعی بر اين بود تا با در نظر داشتن اصول جمع‌آوری گياهان، اين كار به نحو صحيح و استاندارد انجام پذيرد. به طور مثال حتی الامكان سعی بر جمع‌آوری گياهانی بود كه از نظر درمانی و طب سنّتی مورد توجه بودند، معيار اين اهميّت مشورت افراد محلی و خبره بود (۱۲-۱۱).

گياهان جمع‌آوری شده توسط آقای مهندس مصطفی نوروزی، بر مبنای كليدهای ارايه شده در كتب مختلف سيستماتيك گياهی مورد شناسايی قرار گرفت و نمونه های هرباريومی در دانشكده‌ی داروسازی اصفهان نگهداری گرديد.

اطلاعات و كاربردهای محلّی و بومی و سنّتی گياهان مذكور در زمان جمع‌آوری و نيز پس از آن، توسط مصاحبه با افراد بومی به دست آمد و ثبت گرديد.

## يافته‌ها:

در كل تعداد ۶۷ گونه‌ی گياهی متعلق به ۲۶ خانواده جمع‌آوری گرديد كه در اين بين خانواده های Asteraceae با ۱۱ و خانواده Lamiaceae با ۹ گونه‌ی گياهی بيشترين سهم را داشتند. از ميان گياهان جمع‌آوری شده ۴۵ گونه دارای كاربرد محلی و سنّتی بودند. از بين مصارف سنّتی و محلّی ذكر شده، ناراحتی‌های گوارشی و ملين بيشترين مورد ذكر شده توسط افراد محلی بود.



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

نتایج در جدول شماره‌ی ۱ ذکر شده است. همانگونه که مشخص است در مورد هر گیاه، نام علمی، خانواده، نام فارسی (۱۷)، اندام مورد استفاده و مصارف سنّتی آورده شده است.

ادامه‌ی جدول ۱.

| گونه | خانواده | نام محلی | نام فارسی | اندام مورد استفاده | مصرف سنّتی |
|---|---|---|---|---|---|
| *Atriplex dimorphostegia* (kar.& kir. )Aellen | Chenopodiaceae | – | سلمک سا | – | – |
| *Atriplex* spp. | Chenopodiaceae | سجدو | سلمکی | – | رفع ناراحتی های معده، نیرو دهنده، مقوی معده |
| *Autheria carduiformis* | Asteraceae | – | – | – | – |
| *Cardia draba* (L.) Desv. | Brassicaceae | – | ازمک | برگ، دانه | چاشنی، مدر |
| *Carex arenarius* | Cyperaceae | نیم‌روزک | جگن | – | تزئینی |
| *Chenopodium album* L. | Chenopodiaceae | سلم | سلمک | – | چاشنی |
| *Chesneya astragalina* Jaub. & spach | Papilionaceae | کومالور | گوَنی | – | ناراحتی های گوارشی، ملین، مقوی معده |
| *Cistanche tubulosa* (schrenk) R.Wight | Orobanchaceae | – | گل جالیزی | – | – |
| *Coriandrum sativum* L. | Apiaceae | – | گشنیز | میوه | باد شکن، مقوی معده ، چاشنی |
| *Cressa Cretica* L. | Convolvulaceae | شوره پنو | علف مورچه | – | اشتها آور، درمان عفونت |
| *Cuscuta* spp. | Cuscutaceae | گیاهان جمع آوری پیچک | به ترتیب حروف الفبا | | |

جدول ۱. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، اندام مورد استفاده و مصرف سنّتی گیاهان جمع آوری شده به ترتیب حروف الفبا

| گونه | خانواده | نام محلی | نام فارسی | اندام مورد استفاده | مصرف سنتی |
|---|---|---|---|---|---|
| *Acinus graveolens* (M.B.) Link | Lamiaceae | – | آویشنک | – | ضد تومور – |
| *Acroptilon repens* (L.) DC. | Asteraceae | تلخون وحشی | تلخه گیجه | – | سمی و کشنده حیوانات |
| *Alcea* spp. | Malvaceae | – | نوعی ختمی | گل، ریشه، برگ | رفع گلودرد، سرفه های خشک، محرک رشد مو – |
| *Alyssum* spp. | Brassicaceae | – | قدومه | میوه | نرم کننده سینه، رفع گلو درد |
| *Amygdalus scoparia* Spach | Rosaceae | شنگ اسبی گون | بادام کوهی | دانه و میوه | ملین و مدر، ضد نفخ و دل‌پیچه معده، ملین |
| *Anchusa italica* Retz | Boraginaceae | – | برگ گاو زبان | برگ | ملین و مدر |
| *Artemisia Sieberi* Besser | Asteraceae | – | درمنه | میوه | ضد کرم |
| *Astragalus anserinifolius* | Papilionaceae | – | – | – | – |
| *Astragalus vanillae* | Papilionaceae | سلمه | سیرابه برگ و ساقه گون | گل دار و میوه | مسهل، رفع زگیل، شاخه های |
| *Dendrostellera lessertii* (wikstr.) van Tigeh. | Thymelaeaceae | – | فرفیون | | قوت بخش، مدر، ضد سرفه |
| *Fagonia bruguieri* DC. | Zygophylaceae | طارونک | اسفند رومی بنفش | – | – |
| *Ferula hirtella* Boiss. | Apiaceae | هندلنر | انگیون | – | – |
| *Filago hurdwarica* L. | Asteraceae | – | – | – | ملین، مسهل، مقوی معده |
| *Fortuynia bungei* Boiss. | Brassicaceae | قلم | شب بوی بیابانی | – | بر طرف کننده ناراحتی های معده، ملین |

[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

ادامه‌ی جدول ۱.

| گونه | خانواده | نام محلی | نام فارسی | اندام مورد استفاده | مصرف سنّتی |
|---|---|---|---|---|---|
| *Fumaria vaillantii* Loisel. | Fumariaceae | – | شاه تره | – | ضد اسپاسم، التیام دهنده زخم، اشتهاآور |
| *Gastrocotyle hispida* (forssk.) C.B.clarke | Boraginaceae | – | گاو زبانک | – | – |
| *Glycyrrhiza glabra* L. Var. *glabra* | Leguminosae | – | شیرین بیان | ریشه | ناراحتی معده، زخم معده |
| *Gymnocarpus decander* Forssk. | Caryophylaceae | – | کروج | – | – |
| *Halothamnus auriculus* (Moq.) Botsch | Chenopodiaceae | مارچوبه | عجوه گوشک دار | برگ | ضد انگل، مبارزه با کرم‌های گیاهی |
| *Heliotropium ramosissimum* (Lehm.) DC. | Boraginaceae | حلمه | آفتاب پرست پرشاخه | برگ | درمان سوختگی، زخم، گزش مار و سگ های هار |
| *Hymenocrater bituminosus* Fisch. & C.A.Mey | Lamiaceae | – | گل اروانه | – | مدر، ضد التهاب، مسکن |
| *Hypecoum pendulum* L. | Papaveraceae | شاهتره | شاه تره ائی | سرشاخه های گلدار و برگ | ادرار آور، مسهل |
| *Koelpinia linearis* Pall. | Asteraceae | ناخنک | هزارپائی | – | – |
| *Lactuca serriola* L. | Asteraceae | مندآبک نر | کاهوی خاردار | – | – |
| *Lallemantia royleana* Fisch.et Mey | Lamiaceae | – | بالنگو | بذر | ضد سرفه، خلط آور، نرم کننده سینه |
| *Fagonia bruguieri* DC. | Zygophylaceae | طارونک | اسفند رومی بنفش | – | – |
| *Ferula hirtella*.Boiss. | Apiaceae | هندلنر | انگیون | – | – |
| *Filago hurdwarica* L. | Asteraceae | – | – | – | ملین، مسهل، مقوی معده |
| *Fortuynia bungei* Boiss. | Brassicaceae | قلم | شب بوی بیابانی | – | بر طرف کننده ناراحتی های معده، ملین |
| *Fumaria vaillantii* Loisel. | Fumariaceae | – | شاه تره | – | ضد اسپاسم، التیام دهنده زخم، اشتهاآور |
| *Gastrocotyle hispida* (forssk.) C.B.clarke | Boraginaceae | – | گاو زبانک | – | – |
| *Glycyrrhiza glabra* L. var. *glabra* | Leguminosae | – | شیرین بیان | ریشه | ناراحتی معده، زخم معده |
| *Gymnocarpus decander* Forssk. | Caryophylaceae | – | کروج | – | – |
| *Halothamnus auriculus* (Moq.) Botsch | Chenopodiaceae | مارچوبه | عجوه گوشک دار | برگ | ضد انگل، مبارزه با کرم‌های گیاهی |
| *Heliotropium ramosissimum* (Lehm.) DC. | Boraginaceae | حلمه | آفتاب پرست پرشاخه | برگ | درمان سوختگی، زخم، گزش مار و سگ های هار |



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

**بحث و نتیجه گیری:**

گیاهان با تنوع ژنتیکی خود نه تنها ادامه‌ی حیات را ممکن ساخته‌اند، بلکه درجات بالایی از آسایش و رهایی از بیماری ها را برای بشر به ارمغان آورده‌اند. در حال حاضر هنوز از ۲۵۰ تا ۳۰۰ هزار گونه‌ی گیاهی فقط ۵ هزار گونه مورد مطالعه جهت استفاده‌های درمانی قرار گرفته‌اند. متأسفانه بسیاری از گونه‌های گیاهی حتی قبل از شناسائی آن‌ها منقرض شده‌اند. حتی در ایالت متحده، سه هزار گونه‌ی گیاهی به عنوان گونه های در معرض انقراض لیست شده‌اند و ۲۵۰ گونه‌ی گیاهی نیز مشخص شده است که تا سال ۱۹۹۵ منقرض گردیده‌اند. میراث گران بهای ژنتیک طبیعی در حال از دست رفتن است (۵،٤). گیاهان دارویی از نقطه نظر مورد استفاده در ایران شامل دو گروه می‌باشند:

الف) گیاهانی که از نظر علم گیاه‌شناسی شناخته شده و تحت نام مشخصی در بیشتر نقاط مورد استفاده هستند.

ب) گیاهانی که هنوز نامگذاری نشده‌اند ولی به صورت تجربی در بیشتر نقاط مخصوصاً در روستاها برای درمان بعضی از بیماری ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. لذا در کشور ما با زمینه‌ی تاریخی این موضوع، می‌بایست پروژه‌ی بررسی، تحقیق و پژوهش در مورد گیاهان دارویی باید به نحو جدی‌تری دنبال شود (۱٤).

اتنوبوتاني نيز كه سابقه‌ی آن به سال‌هاي بسيار دور بر مي‌گردد در بسياري از موارد پا به پاي مباحث طب سنّتي مطرح بوده و هست. براي مطالعات اتنوبوتاني بايستي با جمعيت مورد مطالعه زندگي كرد با آن ها در كارهاي روزمره شركت داشت. اتنوبوتانيست‌ها مسئوليت‌هايي در قبال جامعه‌ی علمي و فرهنگ بومي مردم دارند. بنابر تعريف ارايه شده، اتنوبوتاني نه تنها روي گياهان دارويي، بلكه روي ديگر فرآورده‌هاي طبيعي كه در ذيل اشاره شده است تاكيد دارد: غذا، گياهان مورد استفاده، مواد رنگ كننده، سموم، مواد زينتي و گياهان روغني. از اين تعريف وسيع امروزه نيز استفاده مي‌شود، گياهان دارويي يكي از زمينه هاي اصلي و جالب اتنوبوتاني مي‌باشند و بسياري از تحقيقات انسان شناسي در اين زمينه جهتگيري داشته‌اند. از طرفی با روی آوردن دنیا، به خصوص کشورهای پیشرفته به استفاده از فرآورده‌های گیاهی و مصرف روز افزون آن در جهان و از طرف دیگر تنوع آب و هوایی کشور و امکان رویش اکثر گیاهان در آن، فرصتی طلایی نصیب ایران اسلامی گشته است تا حضور خود را در بازارهای جهانی بیش از پیش افزایش دهد (۱٦،۱۵).

نتایج بدست آمده در این تحقیق نشان داد که افراد بومی و محلی شهر جندق، در بین گیاهان جمع‌آوری شده بیش از ۸۰٪ آن ها را مورد استفاده‌ی دارویی و غیر دارویی قرار می‌دهند. بیشتر مصرف این گیاهان در درمان بیماری‌های مربوط به سیستم گوارش می‌باشد. نکته‌ی قابل توجه دیگر اینکه برخی از کاربردهای سنّتی ذکر شده، از لحاظ علمی تأیید و به اثبات رسیده‌اند و تعدادی نیز بدون هیچ گونه سند علمی امروزی هستند.

با توجه به غنی بودن پوشش گیاهی شهر جندق و وجود گیاهان دارویی در این منطقه و اهمیّت گیاهان دارویی در پیشبرد صنعت



[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]

داروسازی کشور بهتر است به شناسایی و نمونه برداری مناطق مختلف به خصوص مناطق مستعد توجه خاص نموده و لازم است کوشش خود را جهت حفظ و حراست از این ذخایر ارزشمند و در مرحله‌ی بعد بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی موجود به انجام رسانیم.

## منابع


۱. مصطفوی، جلال؛ پاکدامن، ابوالقاسم: مقایسه‌ی طب قدیم ایران با پزشکی نوین. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص: ۲۱، ۲۵، ۱۳۵۸.

۲. شمس اردکانی، محمدرضا؛ ذوالفقاری، بهزاد؛ روزبهانی، مهدی؛ ترکی، مهدی؛ روزبهانی، اکبر: مروری بر تاریخ و مبانی طب سنّتی اسلام و ایران. انتشارات راه کمال، تهران، ص:۷۵، ۱۳۸۵.

۳. دریایی، محمد: معجزات درمانی گیاهان دارویی در طب ایرانی. انتشارات تجسم خلاق، تهران، صص:۳۱-۱۸۶، ۱۳۸۵.

4. Fransworth N, Morris R. Higher Plants- the sleeping gaint of drug development. *Amer J Pharm*. 1976; 148:46-52.

5. Farnsworth NR, Akerele O, Bingel AS, Soejarto DD, Guo Z. Medicinal plants in therapy. *Bull World Health Organ*. 1985;63(6):965-81.

۶. امین، غلامرضا: گیاهان دارویی سنّتی ایران. ج.۱، معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، تهران، ۱۳۸۵.

۷. صفی زاده، صدیق: طب سنّتی در میان کردان. انتشارات عطائی، تهران، چاپ اول، ص: ۶، ۱۳۶۱.

۸. محمدبن زکریای رازی، ابوبکر: الحاوی. ترجمه: طباطبائی، سید محمود. ج.۱، مؤسسه داروسازی الحاوی، ص:۱۵، ۱۳۶۹.

۹. امید بیگی، رضا: رهیافت‌های تولید و فرآوری گیاهان دارویی. طراحان نشر، تهران، ۱۳۷۹.

۱۰. خدیبی بروجنی، نسیبه: گردآوری و شناسایی فلور گیاهی مناطقی از بروجن و بررسی گیاه‌شناسی و فیتوشیمیایی منتخبی از آن‌ها. پایان‌نامه‌ی دکتری عمومی داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ص:۴۰، ۱۳۸۶.

۱۱. وب سایت کویرهاي ایران .www.irandesert.com

۱۲. جونز، سامیوئل؛ سینگر، آرلین لوچ: سیستماتیک گیاهی، اصول و روش‌های رده‌بندی. ترجمه: رحیمی‌نژاد، محمدرضا. مرکز نشر دانشگاهی، تهران، صص:۱۰-۳، ۱۳۸۹.

۱۳. مظفریان، ولي‌الله: فرهنگ نام‌هاي گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۷۵.

۱۴. پویان، محسن: گیاهان داروئی جنوبی خراسان. نشر دانش، مشهد، ص۷، ۱۳۶۸.

۱۵. عماد، مهدی: شناسایی گیاهان دارویی، صنعتی، جنگلی و مرتعی و موارد مصرف آنها. ج.۲، انتشارات توسعه روستایی، تهران ص:۹، ۱۳۷۸.

۱۶. بارنز، ج؛ گیبونز، س؛ هانریش، م؛ ویلیامسون، ا. اصول فارماکوگنوزي و گیاه درماني. ترجمه: شریفي فر، فریبا. ج.۱، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامي واحد کرمان، کرمان، صص: ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۳۸۹.




[ Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-09 ]